



DOI: 10.18427/iri-2018-0003

A digitális pedagógia könyvtárpedagógiai kérdései

Czeglédi László

Eszterházy Károly Egyetem, Eger
czeglеди.laszlo@uni-eszterhazy.hu

A pedagógia – és ezzel együtt a könyvtárpedagógia is – évek óta próbál alkalmazkodni az új kihívásokhoz, amelyeket elsősorban a digitális-virtuális világ változásai, fejlődése gerjesztenek. A digitális pedagógia alapelveinek letétele megtörtént, sok-sok tanulmány, jó gyakorlat és alkalmazás született ezen a területen az utóbbi években. Az oktatásnak önként, szükségszerűen vagy kényszerűségből lépést kell tartania ezekkel a változásokkal.

A digitális világ gyorsan begyűrűzött az oktatás és tanulás különböző területeire, felhasználásuk és kezelésük azonban még mindig sok kérdést, problémát vet fel. Gondoljunk csak arra, hogy még mindig nem tisztult ki a kép a nyomtatott és digitális tartalmak oktatásban történő hasznosítása közötti versenyben. Mindenképpen elgondolkodtató, hogy Nicholas Negroponte, a Massachusetts Institute of Technology (MIT) Médialaboratóriumának igazgatója másfél évtizeddel ezelőtt arról írt, hogy „Az interaktív multimédia a képzeletnek nagyon kevés teret enged. ... Az írott szó ezzel szemben képeket, metaforákat hív életre, jelentése az olvasó képzeletének hatékony közreműködésével áll csak össze. ... ugyanilyen személyes közreműködés szükségeltetik ahhoz is, hogy felismerjük, mit jelent életünkben a digitális létezés.” (Negroponte, 2002)

A digitális létezés számtalan kérdést vet fel, amelyeket sokszor nehéz lefordítani a mindennapok gyakorlatára. Új fogalmak, jelenségek, vagy akár mondhatjuk életformák keletkeztek. Az egyik ilyen kifejezés a digitális gyermekkor. Sem a pedagógia, sem a könyvtárpedagógia változásai nem vizsgálhatók anélkül, hogy ennek jelenségeivel ne foglalkoznánk.

Fel kell tenni olyan kérdéseket, amelyek szükségesek a problémák feldolgozásához: Mit csinálnak a gyermekeink a számítógéppel? Hogyan fejlődnek a gyermekek az interaktív világban? Mi az az internetgeneráció? Lesz-e generációs robbanás? stb. (Tapscott, 2001) Mindezeket összegezve végül meg kell kérdezni:

Átértékelődik-e, áthelyeződik-e a digitális szakadék? – Jelen esetben pedig a valódi feladat az, hogy mindezeket a problémákat hogyan tudjuk beilleszteni az oktatási környezetbe, és milyen segítséget tud ehhez a könyvtár és a könyvtárpedagógia nyújtani.

A könyvtárpedagógia helye a digitális pedagógiában

Változó világ – mondjuk –, ugyanakkor állandóságok nélkül nem lehet tartós változásokat létrehozni. A digitális pedagógia ma már nem csak egy kérdés, hanem módszer, eszköz és feladat. Mindezek együttesen kihatással vannak a pedagógia minden területére, így a könyvtárpedagógiára is.

A könyvtárpedagógia sokkal összetettebb terület mit gondolnánk (Dömsödy, 2003). Ugyanakkor a terjedelmes kitekintési lehetőségeket nem feltétlenül kapcsolódási pontoknak nevezném, hanem szerves összefonódásnak, ami a Dömsödy Andrea által felsorolt területekre kivétel nélkül mindre vonatkozik.

A könyvtárpedagógia gyakorlati alkalmazásai számtalan szempontot felvetnek. Ezek között megjelennek a digitális írástudás elsajátítható képességei, az eszközhasználat, az életkori sajátosságokat figyelembe vevő módszertani elgondolások stb.

A digitális pedagógia gyakorlata mára meglehetősen széleskörűen elterjedt, bár az egységes vagy egymással kompatibilis megvalósításokkal még vannak gondok. Ahhoz, hogy el tudjuk helyezni a könyvtárpedagógiát a digitális pedagógia rendszerébe, tanulmányoznunk kell azt a környezetet és igénypalettát, amelyben ezt alkalmazni szeretnénk.

Elsőként szükséges tanulmányozni a különböző írástudás elemek rendszerét, és eldönteni, hogy ezek közül melyek azok, amelyek elsajátításához segítséget tudunk vagy akarunk nyújtani. Fontos kijelölni ezeket az irányvonalakat, hiszen a könyvtárpedagógiai programunkat alapvetően meghatározhatja.

Sorra kell vennünk a kognitív gondolkodási stratégiákat, a moderáló, önszabályozó és egyéb írástudás kategóriákat. A képzések hatékonysága nagyban múlhat azon, hogy ezeket a képességeket milyen mértékben, milyen szervezettséggel, milyen módszertani átgondolásokkal fejlesztjük. (Czeglédi, 2015)

A digitális pedagógia, könyvtárpedagógia eszközeinek, használatának mértéke befolyásolhatja az információhasználók különböző korosztályainak szociális érzékenységét. Gondoljunk csak a szocio-emocionális írástudásra, amely számtalan nehezen meghatározható vagy nehezen befolyásolható tényezőt tartalmaz (a jó és a rossz megkülönböztetése, diszkréció, őszinteség, becsületesség, etikett-netikett stb.) (Aphek, 2005)

Ne gondoljuk, hogy az „internetgeneráció” birtokában van ezeknek az írástudás elemeknek!

A tapasztalat azt mutatja, hogy jelentős hányaduk megfelelő segítség nélkül, valódi digitális írástudás hiányában elvész az internetes keresők, közösségi oldalak stb. útvésztoiben. A megszerezhető tudás iránti igény – információszerzés és technikai tudás – csökken, a lehetőségek kihasználása leszűkül.

A könyvtárpedagógia egyik fő célkitűzése, hogy megismertesse a tanulókat a megbízható, ellenőrzött információszerzés lehetőségeivel, valamint tanácsokat, segítséget nyújtson a megszerzett információ hatékony, értő felhasználásához.

Elgondolkodtató az előbbiekben feltett kérdés: Mit csinálnak gyermekeink a számítógéppel? (A számítógép fogalmát ebben az esetben tágan értelmezzük: asztali gép, laptop, iPad, tablet, mobiltelefon, okosóra stb.) Pedagógia oldalról ez felvet egy másik fontos kérdést: Mit szeretnénk, hogy csináljanak a számítógéppel? És egy harmadik kérdés: Mit tudunk tenni azért, hogy ezt elérjük?

Az előzőek pedig áttételesen, de generálják a negyedik kérdést: *Eszköz és/vagy információhasználók vagyunk?* Mit nevezünk eszköznek? Könyv, telefon, tablet,

szobor, festmény, egy egyszerű papírlap, a diódás rádió, amelyet gyerekkorunkban készítettünk és örültünk, amikor a Kossuth rádió bejött rajta?

Az eszközhasználat ismerete elengedhetetlenül fontos, sőt azon kívül, hogy gyakorlati ismeretek nyújt – oktatási-tanulási eszköz, munkaeszköz, szórakoztat stb. A cél elsősorban azonban nem csak az eszközhasználat fejlesztése, hanem az eszközök által hozzáférhetővé tett információ hatékony és értő módon történő felhasználása. Az információ ismerete, felhasználása élmény, életérzés legyen, amely az eszközök magas szintű használatának elsajátítása révén válik valóra.

A korszerűen alkalmazott digitális pedagógia és ennek módszertana nem képzelhető el korszerű könyvtárpedagógiai ismeretek nélkül, a könyvtárpedagógiát tekinthetjük a digitális pedagógia „alkalmazott” tudományának.

Digitális pedagógia és könyvtár

A pedagógia számos átalakuláson ment keresztül az elmúlt évszázadokban. Az egyik legnagyobb paradigmaváltás mindenképpen a digitális világ megérkezése a történetben. Benedek András néhány pontban összefoglalja a digitális tanulás legfontosabb szempontjait, állításait (Benedek, 2013). Ezek a tételek időt állók. Ezekhez kísérlem meg társítani a könyvtárpedagógia szerepét, szempontjait, figyelembe véve azonban az egyelőre megkerülhetetlen tény: **Az információt nem csak elektronikus úton lehet közvetíteni!**

A digitális tanulás tételei (Benedek, 2013)	A könyvtár és a könyvtárpedagógia lehetséges szerepe, támogatása
A tanulás társas tevékenység.	A könyvtár közösségi tér fizikailag és virtuálisan is. Megfelelő szervezés, tervezés mellett egyaránt támogatja a közvetlen és közvetett tanulás csoportjait, kapcsolatait. Így támogatja a formális és nemformális tanulás lehetőségeit is.
Az új tanulási paradigma az ember-gép interaktivitására épül.	A paradigmaváltás a könyvtárakban, a könyvtárosképzésben és a könyvtárpedagógiában is bekövetkezett. A könyvtárpedagógiai programok egyik legfontosabb céljának kell, hogy legyen az interaktivitás minél nagyobb kiterjesztése. A társadalmi-történelmi tér-idő kontinuum megvalósulásának fontos intézményei – a tanulási stratégiákkal összehangolva – a könyvtár, levéltár és múzeum (lásd pl. Muzeumdigit 2017, Networkshop 2017 konferenciák előadásait, rendezvényeit).
A digitális tanulás alapvetően virtuális tanulási környezetben valósul meg.	A könyvtárak alkalmasak a virtuális tanulási környezet megteremtésére. Ennek egyik feltétele a fenntartói szándék, akarat és hozzájárulás (anyagilag is), másrészt a megfelelő virtuális kommunikációs felületek, a képzésmenedzsment rendszerekkel való kapcsolatok kiépítése.

	<p>Az elmúlt évtizedben számos helyen, pályázati forrásokból megteremtődtek ennek feltételei. Sajnos ezek kihasználása csekély mértékben történt meg. Ennek vélhető okai közé tartozhat az „utókezelések” hiánya.</p>
<p>A digitális tanulás a vertikális tanár-diák közötti kommunikációt 360 fokossá, minden irányúvá formálhatja.</p>	<p>Az e-learning könyvtár a vertikális kommunikáció minden funkcióját megvalósítja, sőt kibővíti három szereplőre: diák, tanár, könyvtáros. (Czeplédi, 2015)</p>
<p>A tudás megszerzése egyre inkább hálózati konstrukciókban valósul meg.</p>	<p>A tudás megszerzése ma már többnyire valóban hálózati szerkezetekben valósul meg. Mára azonban eljutottunk oda, hogy ennek a tudás-, információmennyiségnek a minőségét is górcső alá vegyük. Valóban létrejöttek tudáshálóok, de ezek minősége egyre több kívánni valót hagy maga után. Az igazi autentikus tudásbázisok még mindig a könyvtárak (akár fizikailag vagy virtuálisan is). Természetesen nem hagyhatjuk ki a profitorientált köröket sem. Az előállított elektronikus tartalmak jelentős részének felhasználása azonban megfelelő pedagógiai felkészítés, instrukció nélkül nem hatékony, nem eredményes, sőt adott esetben etikai problémákat is felvet.</p>
<p>A hálózati konstrukció lényege azokhoz a csomópontokhoz kötődik, amelyekben jelentős koncentrációban jön létre és halmozódik fel a tudás.</p>	<p>A könyvtárpedagógia jelentősége abban rejlik, hogy megtanítsa a felhasználókat arra, hogyan igazodjanak el az információk rengetegében. Ezen belül persze még nagyobb feladat a hasznos információk kiszűrése.</p>
<p>A web 2.0-ás hálózatok funkcionálisan jól leírhatók, térben ugyanakkor kevésbé stabilak.</p>	<p>A könyvtárak többségének adottak a közösségi hálózatokhoz való csatlakozás lehetőségei. Természetesen ezek anyagi helyzetől, helyi megítéléstől függően lehetnek. Ugyanakkor a felhasználók által közzé tett tartalmak számos esetben moderálásra, korrigálásra szorulnak. Itt szeretném felhívni a figyelmet a „moderáló és önszabályozó írástudás” elsajátításának jelentőségére, valamint ehhez kapcsolódóan az IFS vagyis az információs fáradtság (túlterheltség, függőség) jelenségére. Az említettek ugyanis mindenképpen megelőző tevékenységeket tesznek szükségessé, amelyben jelentős szerepe van a könyvtárpedagógiának és az olvasáspedagógiának egyaránt.</p>
<p>Az új tanulási tér minden eddiginél demokratikusabb.</p>	<p>A tanulási tér demokratikus, a tanulás lehetőségei nem feltétlenül azok. A könyvtár megkísérli ezt megteremteni</p>

	(egyre nagyobb sikerrel).
A digitális tanulás részben azonos, részben különböző kompetenciákat feltételez a pedagógusok és a tanulók/hallgatók körében.	A jelenlegi könyvtárpedagógia céljai közül talán ezt lehet egyik pilléreként kiemelni. Ma a használóképzésnek elsősorban arról kell szólni, hogy miként tanítsuk meg a használót a források értelmes, becsületes, hatékony használatára. Véleményem szerint ennél többet egyelőre nem nagyon tudunk elérni, tehát ezt kell megcélozni minden erőnkkel.
A web 2.0-ás környezetben formálódó tanulási tevékenységekre jellemzők a kollaboratív készségek, innováció, kreativitás, közösségi tartalom, kritikai gondolkodás, problémamegoldó képesség stb.	Az elektronikus tanulás környezete a könyvtárakban viszonylag egyszerűen megteremthető. Sajnos még mindig kevesen élnek vele.

Digitális könyvtárpedagógia a nagyvilágban

A digitális könyvtárpedagógia vajon létezik-e, vagy csak egy elméleti elképzelés? – *A digitális könyvtárpedagógia, mint kutatási terület, rész tudomány létezik, sőt szervezetileg is megjelenik.*

Hazai vonatkozásait nem nagyon találunk, ennek azonban oka lehet a jelenlegi Nemzeti Alaptanterv merevsége is. Nemzetközi szinten a Digital Library Federation (DLF) képviseli ezt a területet, amelynek legfontosabb feladata (küldetése) a hálózatba szervezett közösségek gyakorlatban történő összefogása a kutatás, a tanulás, a társadalmi igazságosság és a közjavak megfelelő elosztásának révén. Mindezt alátámasztja a kreatív tervezés és a digitális könyvtári technológiák megfelelő és hatékony alkalmazási lehetőségeinek támogatásával.

A Szövetség azonban nem elégszik meg a generális elemekkel, így szerepet kap tevékenységében a digitális könyvtárpedagógia is! A Digitális Könyvtárpedagógia csoport egyfajta informális közösségként alakult meg a DLF-en belül 2015 után. Bárki bekapcsolódhat a diskurzusokba, csatlakozhat a gondolkodáshoz.

A DLF digitális könyvtárak pedagógia érdekképviseleti csoportjának blogját Elizabeth Kelly (digital initiatives librarian at Loyola University) és Eleanor Dickson (HathiTrust Research Center Digital humanities specialist, University of Illinois) működtetik.

Kérdések és lehetséges válaszok

Kérdéseim arra irányulnak, hogy megkíséreljék felfedni az információ használatának, felhasználásának könyvtárpedagógiai problémáit, valamint ezzel együtt válaszokat keresni arra kérdésre, hogy a digitális pedagógia eszközei milyen módon nyitják szélesre a könyvtár által segített információfelhasználás, -elsajátítás eszköztárát.

Az említettek vizsgálata nem történhet a nemzetközi, nemzeti oktatási-nevelési alapelvek átgondolása, újragondolása nélkül. A jelenleg zajló folyamatok egyik fontos része az alaptanterv megújulása, amelynek nélkülözhetetlen eleme a könyvtári információk elsajátításának, valamint a könyvtárinformatika kérdéseinek átgondolása.

Ebben a kérdéskörben nehéz számszerűsíthető eredményeket felmutatni. Az igazi értékek az életminőség (nem feltétlenül anyagi) változásában, az emberi kapcsolatok minőségi változásában, az információk ésszerű, okos, hatékony keresésében és felhasználásában találhatók.

Irodalomjegyzék

Aphek, Edna (2005). *Digital, Highly Connected Children: Implications for education*. – 2005.

Letöltés <http://www.fil.hu/mobil/2005/Aphek.pdf> [04.01.2018].

Benedek András (szerk.) (2013). *Digitális pedagógia 2.0*. Budapest: Typotex.

Czeglédi László (2015). *Könyvtár és oktatás*. Eger: Líceum.

Digital Library Federation. Letöltés <https://www.diglib.org> [04.01.2018].

Digital Library Pedagogy. Letöltés <https://www.diglib.org/groups/digital-library-pedagogy> [04.01.2018].

Dömsödy Andrea (2003). *Könyvtár-pedagógia*. Budapest: Könyvtárostánárok Egyesülete, Flaccus.

Negroponete, Nicholas (2002). *Digitális létezés*. Budapest: Typotex.

Tapscott, Don (2001). *Digitális gyermekkor*. Budapest: Kossuth, IÉF.